

Bezwaarschrift ontwerp PAS

Voedsel Anders

16 juni 2022

Met dit schrijven wil Voedsel Anders de ambities om het stikstofprobleem in Vlaanderen aan te pakken bijtreden. Graag geven we -als netwerkorganisatie van zowel landbouworganisaties, maar ook organisaties die werken rond natuur, mondiale thema's en sociale transitie- onze inspraakreactie mee bij voorliggende ontwerp PAS en het ontwerp plan MER, in openbaar onderzoek t.e.m. 17 juni 2022. De ambitie zit goed, de strategie of aanpak willen we graag anders.

Voedsel Anders reikt in haar bezwaar dan ook argumenten aan waarom de voorgestelde aanpak in de PAS te weinig garanties biedt voor een solide oplossing van het stikstofprobleem. Voor Voedsel Anders staat deze PAS een robuust en toekomstgericht landbouwmodel dat verzoenbaar is met natuurdoelstellingen in de weg. Voedsel Anders pleit dan ook voor een holistische en geïntegreerde lange termijn aanpak waarin grondgebonden veeteelt de norm is, de landbouwer een faire vergoeding krijgt voor de inspanningen en de instandhoudingsdoelstellingen gerealiseerd worden.

1. Gebrek aan visie op de landbouw van de toekomst en hoe die moet functioneren binnen de grenzen van de milieugebruiksruimte

Nood aan een toekomstvisie voor onze landbouw

De vele uitdagingen waar ons landbouw- en voedselsysteem voor staan, zorgen ervoor dat er hoogdringend moet worden nagedacht over de toekomst van de landbouw. Welk soort landbouw doorstaat de lange termijn duurzaamheidstoets? En welk soort landbouw biedt rechtszekerheid voor (ook jonge en startende) boeren? In Nederland werkten Wageningse onderzoekers¹ een visie uit voor de landbouw rekening houdend met verschillende uitdagingen waar we voor staan, zo iets hebben we in Vlaanderen ook nodig. Zonder duidelijke visie waar we met de landbouw naartoe moeten in Vlaanderen, zal men blijven hangen in maatregelen die slechts tijdelijk een bepaald probleem lijken aan te pakken, maar die geen oplossingen ten gronde bieden. Per beleidsthema wordt duidelijk wat niet wenselijk is (hier: teveel ammoniak), maar niet waar we naartoe willen (of kunnen, of moeten). Ook in dit PAS-dossier is het cruciaal om flankerende maatregelen te toetsen aan de wenselijkheid ten aanzien van het landbouwmodel dat ook in de toekomst stand houdt.

¹ <https://www.wur.nl/nl/nieuws/het-nederlandse-voedselsysteem-in-2050-gezond-en-circulair.htm>

Nood aan een geïntegreerde aanpak

De impact van het definitieve PAS op de landbouw is bijzonder groot en de verwevenheid met andere richtlijnen en wetgeving zoals de habitatrictlijn, kaderrichtlijn water, nitraatrichtlijn, enz. is onmiskenbaar. Redenen te over om veel meer in te zetten op de afstemming met betrokken beleidsmakers. Terwijl het bevoegdheidsdomein "omgeving" vooral instaat voor het afbakenen van de milieugebruiksruimte, dient het bevoegdheidsdomein "landbouw" in te staan voor een visie op lange termijn waarbinnen men landbouw kan laten evolueren binnen die milieugebruiksruimte. Maar ook de bevoegdheid welzijn en gezondheid moet van bij het begin betrokken worden. Steeds meer studies wijzen uit hoe groot de impact is van industriële landbouw op de gezondheid van omwonenden.²³ En dan zijn er ook nog risico's voor het ontstaan van gevaarlijke pathogenen⁴ en de proliferatie van anti-microbiële resistentie.

De stikstofproblematiek is duidelijk slechts één uitdaging. En de stikstofproblematiek ten aanzien van de speciale beschermingszones die zijn afgebakend in het kader van de Habitatrictlijn (SBZ-H) is slechts één aspect. SBZ-H is immers maar een gedeelte van de afgebakende natuur. Verder is er ook nog Vogelrichtlijngebied, Vlaams Ecologisch Netwerk (VEN), de soortenbeschermingsprogramma's of de Kaderrichtlijn Water die ook een sterke natuurcomponent heeft.

Onderken het echte probleem dat aan de basis ligt van het stikstofprobleem in Vlaanderen.

De grote N-import van het Vlaams agrovoedingssysteem, in de vorm van kunstmest en veevoeder, die een niet-grondgebonden landbouwsysteem in leven houdt, is het hoofdprobleem. Dit brengt immers een landbouwsysteem tot stand dat niet gebaseerd is op samenhang, evenwichten en gesloten kringlopen die door de milieugebruiksruimte worden afgedwongen. Het is niet verwonderlijk dat Vlaanderen een stikstofprobleem heeft als we elk jaar 227.2 kton/j stikstof importeren, of 2/3 van het stikstofverbruik.⁵

In het huidige beleidsvoorstel wordt geen onderscheid gemaakt naar de oorsprong van stikstof in de stikstofbelasting. Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen de stikstofuitstoot van een bedrijf die deze stikstof heeft aangekocht in de vorm van kunstmest of buitenlands veevoer (dus: netto bijkomende bemesting) en de stikstofuitstoot van een bedrijf die deze stikstof eerder aan het lokale agro-ecosysteem heeft onttrokken. Nochtans ligt de oorsprong van de stikstofproblematiek precies bij deze gigantische hoeveelheden N-import. Voedsel Anders vraagt met aandring om dit gegeven mee te verwerken in de globale visie op landbouw.

Afkapgrens zorgt voor te enge blik op impact stikstof

Ook buiten de SBZ-H is er een stikstofprobleem. In dit PAS houdt men hiermee geen rekening. Ook de tools die men hanteert zoals de 'impactscoretool' is afgestemd op SBZ-H: deze tool berekent de stikstofuitstoot tot op 20 kilometer afstand, de zogenaamde "afkapgrens". De impact op (Natura 2000)-gebieden buiten deze perimeter wordt niet in rekening gebracht. Aangezien de impact voorbij

² Ammonia (NH₃) emissions, mainly from agricultural sources, generate substantial health damage due to the adverse effects on air quality: <https://www.bmj.com/content/375/bmj.n2705>

³ <https://www.nature.com/articles/s41467-021-25854-3>

⁴ https://www.google.com/url?q=https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fvets.2018.00084/full&sa=D&source=docs&ust=1655151483250250&usg=AOvVaw1_a6KthOh8sun_aiTqTuvr

⁵ <https://omgeving.vlaanderen.be/begroting-van-stikstof-fosfor-en-eiwitstromen-in-het-agrovoedingssysteem-in-vlaanderen-indicatoren>

deze grens niet meegenomen wordt in het berekenen van de effecten bij vergunning, is de impactscore te laag. Gegeven het grote verspreidingsgebied van zowel NH₃ en NO_x en de omvang van Vlaanderen kan niet of nauwelijks worden gemotiveerd (passend beoordeeld) dat een afkapgrens wordt toegepast.

Stel een visie op over wat er met de vrijkomende gronden moet gebeuren

Dat gebrek aan visie op een toekomstgerichte landbouw die binnen de milieugebruiksruimte kan werken, heeft er ook toe geleid dat er geen enkele visie is op wat er moet gebeuren met de gronden, stallen en hoeses die zullen vrijkomen als gevolg van dit PAS. Wie zal daarover beslissen en welke voorwaarden zullen daarbij meespelen? Zonder duidelijke visie daarover dreigen we het landbouwareaal nog verder verloren te laten gaan ten voordele van nog meer verpaarding, vertuining of meer intensieve, grootschalige landbouw. Nog meer zonevreemd gebruik van hoeses zal daar het gevolg van zijn, met alle gevolgen vandien voor zowel het landschap als de voedselproductie. Voedsel Anders is van mening dat vrijkomende gronden moeten ingezet worden voor een duurzame, toekomstgerichte circulaire en grondgebonden landbouw.

Nood aan een visie op veehouderij in Vlaanderen

De PAS vertrekt vanuit de draagkracht van habitats. Maatregelen rond natuurbeheer (voor herstel of instandhouding habitat) zijn dus onlosmakelijk verbonden aan het stikstofverhaal. Omdat natuurbeheer heel vaak landbouwingrepen vereist, zoals maaien en begrazen, vereist dit bijgevolg ook een **visie op veehouderij en natuurgebonden landbouw**. De natuurbegrazing van agro-ecologische boeren, Natuurpunt én ANB voegt nauwelijks tot geen stikstof toe aan de betreffende ecosystemen. Ze zijn ook nodig voor het beheer van de betreffende gebieden. Natuurbeheerders rekenen op de aanwezigheid van professionele landbouwbedrijven om de begrazingsbehoefte in te vullen (de veestapel van ANB daalt de laatste jaren). Ook uit de studie van oa Mischa Indeherberg, Wim Govaerts en Kurt Sannen in opdracht van ANB⁶ wordt aangetoond dat agro-ecologische bedrijven heel ver kunnen springen met het beheer van natuurrezervaten – veel verder dan hoogproductieve gangbare bedrijven. Het is cruciaal om landbouwpraktijken te ondersteunen en stimuleren die zich organiseren zonder of met weinig netto N-import en te onderzoeken op welke manier plaats- en grondgebonden landbouwpraktijken bijdragen tot de oplossing voor het ontspoorde stikstofprobleem.

Deze PAS vergeet ook de gemengde familiale boeren: hier zitten nochtans **grote kansen om tot duurzame heroriëntatie te komen**. Deze bedrijven kunnen immers één bedrijfstak - bv varkens- mits steun en begeleiding, afbouwen en zich **focussen op een meer duurzame tak en bedrijfsverbreding**. Zo helpen ze mee om de reductie generiek te bereiken, zonder dat ze geslachttofferd worden. Het zijn die boeren die meewerken aan om aan het landschap te werken en de landbouw te keren naar een duurzamer model. Het zijn ook die boeren die het sociale netwerk vormen van het platteland. Deze PAS gaat hier weinig toekomstbestendig mee om. Toch zijn zij belangrijke schakels bij (regionale) voedselproductie en bieden ze potentieel voor verandering. Zeker in die regio's waar weinig SBZ-H gebieden liggen (bv West-Vlaanderen), zijn er kansen om via deze weg de veestapel af te bouwen en de stikstofproblematiek bij de bron aan te pakken. Er is nood aan een beleid dat ecosystemendiensten, zoals landschapsbeheer of het sluiten van (nutrienten)kringlopen ter harte neemt en financieel valoriseert zodat agro-ecologie aantrekkelijker wordt voor landbouwers. Versterk het businessmodel

⁶ “Economische modellen voor samenwerking met landbouwers in natuurrezervaten”, 2018

agro-ecologie (en start bv met pilots in West-Vlaanderen) ism keten en activeren van afzetmarkten via een coöperatieve aanpak.

2. Het PAS zet disproportioneel in op technologie die z'n duurzaamheid in de praktijk nog niet heeft bewezen

Dit gebrek aan visie op een toekomstgerichte landbouw die werkt binnen de grenzen van de milieugebruiksruimte zorgt ervoor dat ook dit PAS nog meer van hetzelfde zal stimuleren. De end-of-pipe technieken waar vaak naar wordt teruggegrepen pakken slechts één milieuprobleem aan en vervangen het ene probleem vaak door een ander. Bovendien leiden ze vaak tot het houden van nog meer dieren, om de investering rendabel te houden.

Ernstige bedenkingen bij de duurzaamheid van luchtwassers

Biologische luchtwassers vergen enorme hoeveelheden water: 490 à 1.260 liter per kg afgevangen ammoniak⁷, wat in tijden van toenemende klimaatverandering (droogteproblematiek) bezwaarlijk is. Het waterverbruik is "beperkter" bij chemische luchtwassers, nml. 200 liter per kg afgevangen ammoniak. In de praktijk kan het waterverbruik nog hoger zijn: er treden immers altijd enige lekverliezen op (bv. door verdamping). De MER houdt geen rekening met dit extra waterverbruik. We pleiten voor een doorrekening van de effecten daarvan op de watervoorziening in de betrokken regio's. Bij chemische luchtwassers zijn bovendien grote hoeveelheden sterk zwavelzuur nodig (verhoogd risico op stalbrand en verspreiding brand in ganse stal!⁸).

Algemeen werken luchtwassers best in hermetisch afgesloten stallen. Bij bedrijven die hun dieren toegang geven tot uitloop, zullen dergelijke systemen niet goed functioneren. We stellen ons ernstige vragen op vlak van dierenwelzijn bij dergelijke hermetisch afgesloten stalsystemen. Studies tonen aan dat luchtwassers niet de verhoopte resultaten opleveren en ook een impact hebben op de aanwezige dieren die hun natuurlijk gedrag niet kunnen ontplooiën. Soms gaat het ook grondig mis⁹.

Tot slot moeten ook vragen gesteld worden bij de effectiviteit van dergelijke luchtwassers in de praktijk. Uit controles van de milieu-inspectie blijkt dat luchtwassers, die toegepast worden in varkensstallen, vaak niet correct worden gebruikt. Een controle in 2020 bij 52 Vlaamse varkensbedrijven bracht aan het licht dat er 32 luchtwassers waren met tekortkomingen. Tien bleken niet in werking te zijn. De controles van het jaar voordien gaven hetzelfde beeld: de helft van de luchtwassers werkte niet naar behoren, een op de vijf was niet actief¹⁰.

⁷<https://lv.vlaanderen.be/nl/voorlichting-info/publicaties/praktijkguiden/water/tegengaan-van-waterverontreiniging-veroorzaakt-4>

⁸ Voor het wassen van 1 kg ammoniak is 2,9 kg zwavelzuur nodig. Een hoeveelheid van 2,9 kg zwavelzuur komt overeen met ongeveer 1,5 liter zwavelzuur 98% of 1,53 liter zwavelzuur 96%). bron: <https://www.infomil.nl/onderwerpen/landbouw/luchtwassers/>

⁹[https://www.google.com/url?q=https://nos.nl/artikel/2394954-honderden-varkens-gestikt-in-melderslo-door-uitgevallen-](https://www.google.com/url?q=https://nos.nl/artikel/2394954-honderden-varkens-gestikt-in-melderslo-door-uitgevallen-luchtwasser&sa=D&source=docs&ust=1655139138318835&usg=AOvVaw0X3BUGLJUHxWBitPVt1d4M)

[luchtwasser&sa=D&source=docs&ust=1655139138318835&usg=AOvVaw0X3BUGLJUHxWBitPVt1d4M](https://www.google.com/url?q=https://nos.nl/artikel/2394954-honderden-varkens-gestikt-in-melderslo-door-uitgevallen-luchtwasser&sa=D&source=docs&ust=1655139138318835&usg=AOvVaw0X3BUGLJUHxWBitPVt1d4M)

¹⁰ https://www.standaard.be/cnt/dmf20220211_98129999

Vraag is dus: vertrekt de huidige PAS wel van de juiste cijfers¹¹ als we weten dat het theoretisch luchtwasser-model betere resultaten voorlegt dan de praktijk aantoont. Er is een probleem als de huidige maatregelen minder reduceren dan voorzien, maar de aangifte wel geldt als basis.

Bovendien verslinden luchtwassers energie en dat bleek ook vaak de reden waarom ze niet werken: door ze uit te schakelen kunnen veehouders immers besparen op hun energiekosten³.

Ammoniakemissie-arme stallen blijken onvoldoende effectief

AEA-stallen zijn iets meer brongericht, maar ook daar moeten vragen bij gesteld worden, zoals bijvoorbeeld de voorwaarden die in veel gevallen worden gesteld inzake het aantal dieren per m². Waar extensievere systemen eerder geneigd zijn om het aantal dieren per m² omwille van dierenwelzijn eerder beperkt te houden, moeten bij dergelijke oplossingen juist meer dieren per m² gehouden worden opdat het stalsysteem daadwerkelijk ammoniak reducerend zou zijn. En ook hier laat de effectiviteit in de praktijk (ten opzichte van de theorie) vaak te wensen over, zoals blijkt uit recent onderzoek van de Wageningen Universiteit. Uit recente uitstootcijfers blijkt namelijk dat moderne emissiearme stallen in de praktijk gemiddeld twee keer zoveel ammoniak uitstoten als op papier wordt geclaimd. De werkelijke uitstoot van deze stalsystemen loopt uiteen van 1,1 keer zoveel ammoniakuitstoot in het minst afwijkende geval tot 3,8 keer zoveel uitstoot in het meest afwijkende geval¹². Bovendien is er ook een verplaatsing van de N-emissie richting mest, wat zal leiden tot juridische problemen. Dit is vooral bij stalvloeren of 'de tovervloer'¹³. We stellen vast dat de MER geen rekening houdt met de verhoogde stikstofsamenstelling van mest bij AEA-vloeren¹⁴. Deze stikstof wordt op de akker – eventueel in een andere regio – afgezet. Deze verschuivingen moeten meegenomen worden in de MER.

Indien een landbouwer een nieuwe AEA-stal moet bouwen, gaat dit meestal gepaard met het houden van extra dieren, opdat de investering voldoende rendabel zou zijn. Een doorrekening van de (milieu-)effecten daarvan (zowel in SBZ-gebied als in regio's met minder SBZ), bv. eventuele moeilijkheden bij de drinkwatervoorziening, het zakken van het waterpeil grond- en oppervlaktewater met een verminderde omzetting van reactieve stikstof in de bodem als gevolg,... ontbreekt in de MER.

Conclusie

Dit PAS zet veel te sterk in op dergelijke technologie om te komen tot ammoniakreductie:

- Enkel de niet-AEA stallen voor varkens en pluimvee moeten maatregelen treffen om te komen tot een reductie van 60%. Dit impliceert de soms absurde situatie dat een (oude) AEA-stal met

¹¹<https://www.google.com/url?q=https://www.wur.nl/nl/show/Emissies-naar-lucht-uit-de-landbouw-berekend-met-NEMA-voor-1990-2019.htm&sa=D&source=docs&ust=1655139138300056&usg=AOvVaw1pqrWPypN2pFu5T7d35QQA>

¹² <https://nos.nl/index.php/artikel/2430375-stikstofwinst-emissiearme-stallen-blijkt-vaak-flink-overschat>

¹³<https://www.google.com/url?q=https://eenvandaag.avrotros.nl/item/krimp-veestapel-lijkt-onontkoombaar-want-tovervloeren-voor-minder-stikstofuitstoot-werken-niet-goed/&sa=D&source=docs&ust=1655130375614045&usg=AOvVaw3SIDtYQXkl8VeSeJclIOYb>

¹⁴<https://www.google.com/url?q=https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2019/44/stikstofverlies-uit-opgeslagen-mest%23~:text=3DStikstofverlies%2520berekend%2520uit%2520het%2520verschil,bij%2520excretie%2520en%2520bij%2520mestafvoer&sa=D&source=docs&ust=1655130375636958&usg=AOvVaw2kWFnW50iBUEkV6bfSZLyl>

- een impactscore van meer dan 20% probleemloos verder kan terwijl een (bv. relatief nieuwe bio) stal met een impactscore van 1,5%, een emissiereductie van 60% moet realiseren.
- Varkens- en pluimveehouders (niet-AEA) worden ertoe aangezet om nieuwe stallen te bouwen of luchtwassers te plaatsen. Zo worden de steunpercentages voor zowel AEA-stallen als voor ammoniak-reducerende investeringen uit de aangepaste PAS-lijst verhoogd van 30 naar 40% en voor jonge boeren van 40 naar liefst 65%! Veelal gaan dergelijke investeringen in de praktijk gepaard met het houden van meer dieren. Het is niet wenselijk dat overheidsmiddelen hiervoor worden ingezet gezien de stimulerende activiteit -het uitbreiden van de niet-grondgebonden veestapel- negatieve consequenties heeft waarbij de overheid in haar eigen vel snijdt.
 - Omgekeerd, wie kiest voor een ander verdienmodel dat resulteert in een transitie op het bedrijf met het houden van minder dieren, komt niet in aanmerking voor een dergelijke grote financiële aanmoediging. (zie daaromtrent ook punt 1 omtrent gebrek aan visie over het landbouwmodel van de toekomst). Het is noodzakelijk om naar de absolute uitstoot per bedrijf/regio te kijken in plaats van enkel naar de relatieve uitstoot.

3. Gebrek aan rechtszekerheid in relatie tot de goede staat van instandhouding in 2050

Dit blinde vertrouwen in technologie, die zich nog niet voldoende heeft bewezen, is één van de redenen waarom de rechtszekerheid nog steeds in het gedrang komt. Voedsel Anders betwijfelt of de doelstellingen in 2030 op basis van dit PAS zullen behaald worden, laat staan de doelstellingen in 2045 en 2050, waar nauwelijks aandacht aan wordt besteed.

Rechtszekerheid is van prioritair belang

Rechtszekerheid voor de landbouwers is cruciaal om draagvlak van de regelgeving te realiseren en bijgevolg ook om de doelstellingen te halen. Het maatschappelijke protest tegenover de PAS heeft in belangrijke mate te maken met de manier waarop in het verleden (en i.h.b sedert 2015) vergunningen zijn afgeleverd. Dat die vergunningen nu opnieuw in vraag moeten worden gesteld, is nefast voor het draagvlak in de landbouwsector voor dit stikstofakkoord. Daarom is het belangrijk dat de vergunningen die de komende jaren volgen uit dit PAS **juridisch** wel degelijk kunnen stand houden. Ook omwille van die reden is het belangrijk om zo snel mogelijk tot een sluitend akkoord te komen.

Momenteel zitten we al halverwege de tijdslijn voor het behalen van de tussentijdse doelstelling van 2030 (de 2030-doelstelling voor emissie- en depositiereductie), nml. dat voor elk A-habitatype in een SBZ-H de gemiddelde overschrijding van de kritische depositiewaarden (KDW) met minstens 50% moet gereduceerd zijn ten opzichte van de toestand in het referentiejaar 2015.

Alle voorstellen van maatregelen uit dit ontwerp PAS zijn gericht op het behalen van deze 2030-doelstelling. Er wordt ook letterlijk gesteld (p. 31): *“De tijdshorizon van deze ontwerp PAS is het jaar 2030. Dit is in lijn met andere beleidsplannen van de Vlaamse Regering rond lucht- en klimaatbeleid... en met de stikstofaanpak in Nederland”*.

Achterliggend zouden echter ook de doelstellingen voor 2045 en 2050 nu al mee geïntegreerd worden, om te vermijden dat de landbouw in 2029 opnieuw in een impasse zoals vandaag terecht komt:

- Tegen 2045 volledig wegwerken van de gemiddelde overschrijding van de KDW in de A-habitats;
- Tegen 2050 komen tot een gunstige toestand in alle A-habitats.

Bovendien maakt een extra lange tijdshorizon -het ook mogelijk om (de nodige) ingrijpende maatregelen (bv. krimpen van veestapel, meer grondgebondenheid, ...) over een langere periode uit te smeren wat het draagvlak kan verhogen.

Nergens in dit PAS kunnen we afleiden in welke mate met die langere termijn doelstellingen rekening is gehouden. De tijdshorizon lijkt zich te beperken tot 2030 en dit creëert opnieuw rechtsonzekerheid: enerzijds omwille van het gebrek aan een systeembenadering en anderzijds omwille van de onzekerheid dat de huidige technologie, waar disproportioneel op wordt ingezet, in staat zal zijn om de vooropgestelde doelstellingen te realiseren. Immers:

- De gunstige staat van instandhouding in de A-habitats die we in 2050 willen bereiken, is niet alleen afhankelijk van stikstofdepositie. Natuurgebieden en het leefmilieu in het algemeen ondervinden ook hinder van nitraat, fosfaat, pesticiden, verdroging, enz. Om het nog niet te hebben over de toename van antimicrobiële resistentie¹⁵. Vlaanderen slaagt er nog steeds niet in om al deze problemen vanuit één samenhangend beleid te benaderen. Dergelijke systeembenadering vergt maatwerk per natuurgebied en zelfs per bedrijf, gebaseerd op de visie die voor elk Natura 2000 gebied ontwikkeld is.
- Dit ontwerp PAS legt een zeer sterke nadruk op technologie, waarvan de effectiviteit niet altijd gegarandeerd is, of in de praktijk vaak (veel) beperkter blijkt dan theoretisch vooropgesteld in de AEA- of PAS-lijsten. De focus ligt ook heel sterk op de stalsystemen. Landbouwers werken echter met een lange investeringshorizon van ongeveer twintig jaar. Het kan niet de bedoeling zijn dat in 2030, nav een PAS 2, opnieuw stallen moeten afgebroken worden. Bedrijven hebben nu recht op een duidelijk kader, vanuit de ambitie dat zij moeten bijdragen aan de doelstelling van 2045.

Maak nu al werk van een gebiedsgerichte geïntegreerde aanpak om de doelen van 2045 en 2050 tijdig te behalen

Voedsel Anders vraagt dat de PAS vandaag al vooruitblijkt om de doelstellingen van 2045 en 2050 te behalen. Maar in tegenstelling tot het hoofdzakelijk generieke beleid dat nu voorligt, zijn we voorstander van een aparte aanpak per gebied en zelfs per bedrijf. Zo kan veel meer vanuit de praktijk en vanuit de noden van het nabijgelegen natuurgebied worden gewerkt. Dergelijke aanpak dient participatief te gebeuren, met alle lokale landbouwers en natuurbeheerders, maar ook eventuele andere belanghebbenden uit de betrokken regio. Zo kan de “one size fits all” aanpak van dit PAS worden verlaten en kan bekeken worden hoe lokaal, en in samenwerking, zo snel mogelijk en effectief kan gewerkt worden aan het behalen van de natuurdoelstellingen van dat gebied én afgestemd op de gezondheidscriteria van de omwonenden en de Vlaamse bevolking. Bij dergelijke oefening pleiten we ook voor een systeemaanpak, waarbij komaf gemaakt wordt met alle mogelijk omgevingsproblemen: nitraat, ammoniak, enterische emissies en mogelijke oplossingen (bv. middelen uit het GLB, klimaatfonds,...). Verschillende beleidsinstrumenten kunnen dan worden ingezet voor een participatief

¹⁵ https://amr-review.org/sites/default/files/160525_Final%20paper_with%20cover.pdf

bepaalde, gezamenlijke, geïntegreerde visie op de aanpak van de relatie tussen natuur, milieu, klimaat en landbouw. De bestaande managementplannen per SBZ-H kunnen als basis dienen om vanuit te vertrekken.

4. PAS-lijst moet meer zijn dan een lijst met (dure) technologieën

Aanpassen PAS lijst

De PAS kent een cruciale rol toe aan de AEA- en PAS-lijst. Dat de AEA-lijst niet of nauwelijks bruikbaar is in bio, veelal om redenen van dierenwelzijn, is veelbetekenend. Maar ook de PAS-lijst is in hoofdzaak gefocust op technologie (weliswaar met uitzonderingen), waar soms ernstige vragen bij moeten worden gesteld (zie hierboven). Het is voor Voedsel Anders niet duidelijk op welke manier het reductiepotentieel van de tot nog toe erkende maatregelen zijn bepaald. Gebeurde dit op basis van metingen, en zo ja, op basis van welk protocol? Zijn het veronderstellingen op basis van theoretische berekeningen? Of zijn het afgeleide berekeningen? Zijn er in Vlaanderen al praktijkmetingen gebeurd om na te gaan of de vooropgestelde reducties effectief behaald worden?

Voedsel Anders is vragende partij om zo snel mogelijk werk te maken van een **helder en transparant beoordelingskader om nieuwe maatregelen in de PAS-lijst op te nemen**. Het beoordelingskader moet zo zijn opgevat dat het niet enkel toepasbaar is voor dure technologieën, maar ook voor andere maatregelen, zoals bijvoorbeeld de inrichting van het landschap, de aankleding van de buitenloop van een stal, de uitbouw van een grondgebonden veeteelt, gebruik van bepaalde natuurlijke mineralen (zoals zeoliet) om ammoniak of stikstof te binden, enz.

Volwaardige erkenning voor maatregelen die passen binnen een agro-ecologisch kader

Voor Voedsel Anders is het helder dat er in Vlaanderen omwille van de vele beperkingen (verstedelijking, biodiversiteitsverlies, versnippering, verdroging, eutrofiëring, gezondheid omwonenden, ...) geen plaats is voor nog meer intensivering in de landbouw. Zowel vanuit ecologisch, gezondheids- als welzijnsoogpunt is een andere vorm van landbouw gewenst: die gebaseerd is op agro-ecologische principes zoals omschreven in het VN-rapport van het High Level Panel of Experts¹⁶.

Voedsel Anders wijst op de **noodzaak om bedrijven die agro-ecologische en/of biologische principes integreren in de bedrijfsvoering, en geen externe stikstof in het systeem brengen, te ontzien**, precies omdat zij erin slagen om binnen de grenzen te produceren die aangegeven worden vanuit de kaderrichtlijn water, de habitatrichtlijn, het klimaatverdrag van Parijs, het biodiversiteitsverdrag, luchtbeleidsplan, de F2F. Deze bedrijven werken eveneens (zoveel mogelijk) in gesloten nutriëntensystemen. Op deze manier werken ze mee aan een **oplossing** en zijn geen deel van het probleem. Zij doen **alle** inspanningen om hun nutriëntenuitvoering zoveel mogelijk lokaal te organiseren en je kan hen niet verwijten dat Vlaanderen overbemest is. Bedrijven met herkauwers dragen ook dikwijls bij aan natuurbehoud via begrazing. Zij kunnen zelfs stikstof onttrekken aan het systeem (wanneer dierlijke producten worden verkocht).

¹⁶ ([HLPE Report #14 - Agroecological and other innovative approaches for sustainable agriculture and food systems that enhance food security and nutrition \(fao.org\)](https://www.fao.org/high-level-panel-of-experts-report-2019))

Een greep uit de agro-ecologische principes mbt veeteelt:

- **Grondgebonden bedrijfsvoering**
Bedrijven die (binnen hun eigen bedrijfsvoering of lokaal ism naaste bedrijven) erin slagen om grotendeels zelf hun veevoeders te produceren en hun mest te verwerken op hun akkers, rekening houdend met de norm 2 GVE/ha, slagen er vaak in om hun nutriëntenbalans in evenwicht te hebben en hun stikstofsysteem te sluiten (N-balans in evenwicht met de omgeving). Het spreekt voor zich dat het aantal stuks vee per bedrijf gebaseerd is op de ecologische draagkracht van het gebied/bedrijf. Het is nuttig om verder onderzoek te doen om de afbouw van de NER's te koppelen aan de beschikbaarheid van gronden. Dit brengt ons dichterbij een veeteelt die geleidelijk weer meer grondgebonden wordt.
- **Pleidooi voor meer beweiding¹⁷.**
In de PAS lijst is beweiding erkend als manier om de ammoniakemissie te reduceren. Momenteel stelt men dat alle dieren buiten moeten zijn. De praktijk vraagt iets meer flexibiliteit hiervoor, zonder aan het principe te raken. In een AE of biologisch bedrijf krijgen dieren de kans om hun natuurlijk gedrag te ontplooiën. Daar hoort buitenloop bij. Het feit dat faeces en urine gescheiden worden, reduceert de vorming van NH₃.
- **Lage kost, brongerichte, maatregelen**
Er zijn verschillende maatregelen die weinig budget vragen zoals gebruik van bepaalde mineralen die ammoniak binden (denken we aan zeoliet bv), of het verbeteren van de bodem zodat nutriënten beter geassimileerd worden, aanplanten van kleine landschapselementen, enz. Het is wenselijk om middelen vrij te maken voor meer onderzoek naar deze lage-kost maatregelen die het probleem (zoveel mogelijk bij de bron) aanpakken. Voedsel Anders beveelt concreet voor dit PAS en de ammoniakproblematiek aan om de netto absolute kost te berekenen van de stikstofuitstoot binnen het industriële model en de potentiële minkost in kaart te brengen door een verlaging van deze kost via de implementatie van een agro-ecologisch model.

Nood aan meer budgetten voor onderzoek naar PAS maatregelen die én stikstof reduceren én ook andere maatschappelijke problemen ten goede komen.

Er is een absolute nood aan meer **budget voor onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek** naar PAS-maatregelen die **effectief én voor de boer goedkoop zijn**, zoals managementmaatregelen, inrichting van de uitloop, transformatie naar grondgebonden bedrijfsvoering, enz... Het ligt in de lijn der verwachtingen dat fabrikanten van technologieën er alle belang bij hebben om zelf voldoende wetenschappelijke referenties te voorzien om hun product op de lijst te krijgen. Voor eenvoudige maatregelen die de boer zelf kan implementeren is dat niet het geval. Daarom is het logisch dat overheidsmiddelen worden ingezet voor het nodige wetenschappelijke onderzoek die het reductiepotentieel van dergelijke maatregelen moet financieren. Dergelijk onderzoek moet ook rekening houden met de kennis en ervaring die bij de boeren zelf bestaat.

¹⁷ <https://www.nature.com/articles/s41598-020-67631-0>

Hierbij aansluitend pleit VA voor extra budgetten voor wetenschappelijk onderzoek naar PAS maatregelen die ook andere ecologische en maatschappelijke problemen ten goede komen.

Conclusie

Voedsel Anders vraagt om ook andere concepten te overwegen voor de PAS-lijst. Zo maakt het **PAS momenteel volledig abstractie van de stikstofkringloop op het bedrijf (of lokaal in samenwerking met andere landbouwbedrijven in dezelfde regio)**. Voedsel Anders vraagt om te onderzoeken in welke mate agro-ecologische bedrijven die, door de stikstofkringloop lokaal te sluiten, in staat zijn om stikstof aan het lokale systeem te onttrekken. Door in te zetten op veevoerders verkregen via de eigen akkers en geen of nauwelijks veevoerders noch stikstofkunstmest in het lokale systeem te importeren, kan een “min”-belasting gerealiseerd worden omdat stikstof het bedrijf uiteindelijk via de dieren verlaat. *(bv schapen eten de door stikstof snelgroeiende vegetatie, zoals pijpenstrootje, op en helpen zo mee om de instandhoudingsdoelstellingen te halen. Er wordt geen stikstof in het systeem gebracht, wel afgevoerd wanneer de schapen weggehaald worden.)* Dergelijk onderzoek moet ertoe leiden dat dergelijke aanpak wordt meegeteld in de modellen om de impactscore te berekenen.

Er is een zeer grote nood aan systeemonderzoek waarbij **gedurende lange tijd** verschillende **types van veehouderij vergeleken worden naar milieu-impact**, niet enkel naar NH₃ emissies maar naar algehele N efficiëntie, broeikasgasemissies (inclusief in rekening brengen van impact van invoer van voeders en andere inputs), klimaatadaptatie (bv. agroforestry beweiding), biodiversiteit, ...

5. VLIF Fonds omvormen tot een transitiefonds

Nood aan een transitiefonds

Naast het vrijmaken van middelen voor een warme sanering van bedrijven -die er voor kiezen om te stoppen of waar omschakeling geen optie is-, is het voor Voedsel Anders van primordiaal belang om landbouwers te ondersteunen in het **transformeren van hun model**. Twee voorbeelden. Veeteelt in de omgeving van natuurgebied kan een belangrijke bijdrage leveren aan het natuurgebied, door er dieren te laten grazen en hooi te gebruiken. Dit wordt dan gekoppeld aan de distributie van hoogkwalitatieve producten naar lokale consumenten die deze waarderen. Tweede voorbeeld zijn bedrijven die deels willen ontharden (deel -oude- stalgronden opbreken) en omschakelen naar meer weide/ akker/ natuurbeheer. Gebruik hiervoor middelen die nu massaal gaan naar infrastructuurmaatregelen die vaak gelinkt zijn met schaalvergroting zoals AEA- stallenbouw, plaatsen luchtwassers, enz.

Ondersteuning van gemengde familiale bedrijven bij de transitie naar verbreding en agro-ecologie

Deze PAS wil eveneens een **reductie van het aantal varkens met 30% tegen 2030**. In 2022 wordt een call stopzetting (op bedrijfs- of stalniveau) georganiseerd voor alle varkensbedrijven met een impactscore hoger dan 0,5%. Een gesloten enveloppe wordt toegekend aan de kandidaat-stoppers met de hoogste impactscore. Inclusief een sloopvergoeding (gerekend aan 100%) van 40 euro/m².

Dit heeft amper effect op de hiervoor geschetste problemen waarmee regio's met weinig SBZ gebieden kampen, zoals bv. gebieden in de provincie West-Vlaanderen. **Verlaag de drempel voor instap in de uitkoopregeling** (netto compensatie) naar 0% voor braadkippen en varkens. Zorg voor heroriëntatie

op maat van de omgeving en het bedrijf, met als voorwaarde toepassen van agro-ecologische principes en zet hiervoor het transitiefonds in.

Combineer deze warme en vrijwillige sanering met het gemakkelijker maken van de instap voor jonge starters. Vrijgekomen NER gaat dan, na de nodige reductie, dus na afroming, in eerste plaats naar zij-instromers en jonge boeren en boerinnen. Niet minder boeren binnen het doorstroomsysteem, maar meer boeren binnen een grondgebonden landbouwsysteem.

6. Een correctiemechanisme is logisch maar dit correctiemechanisme lost de gevolgen van dit PAS voor agro-ecologisch werkende bedrijven niet op

Gezien de manier waarop het PAS is vormgegeven, met een zwaar accent op (end-of-pipe) technologie, is het logisch dat agro-ecologisch werkende bedrijven in de problemen dreigen te komen. Er wordt immers nog onvoldoende rekening gehouden met de manier waarop deze bedrijven werken en tot een lagere reële stikstofuitstoot komen (bv. door lokaal de stikstofkringloop te sluiten, geen import van externe stikstof en stikstof via de dieren af te voeren).

Correctiemechanisme voor biologische bedrijven (impactscore < 1%)

Voedsel Anders vindt het daarom zeer terecht dat er een correctiemechanisme is voor de biologische sector. Biologische landbouw vertrekt immers, zoals agro-ecologische bedrijven, van een systeembenadering waarbij meerdere problematieken tegelijkertijd bekeken worden, in tegenstelling tot het stikstofbeleid dat enkel en alleen focust op ammoniak. Voedsel Anders beschouwt biologische landbouw in de meeste gevallen als een gecertificeerde vorm van agro-ecologie.

Het correctiemechanisme beperkt zich helaas tot de biologische bedrijven met een impactscore kleiner dan 1%. Biobedrijven die een hogere impactscore hebben moeten evengoed voldoen aan de regels uit het biologische lastenboek. Bovendien hebben biostallen bepaalde kenmerken die een gunstige impact kunnen hebben op de ammoniakuitstoot. Zo is de temperatuur in de stal en de mestkelder lager. Ook het gebruik van stro kan ervoor zorgen dat de ammoniakuitstoot beperkter is. Dat zijn echter kenmerken in de praktijk waar de theoretische modellen geen rekening mee houden.

Correcties voor kleinschalige gemengde familiale bedrijven die werken volgens agro-ecologische principes.

Bedrijven die extensief en agro-ecologisch boeren, maar niet biologisch gecertificeerd zijn en een impactscore hebben van meer dan 0.025%, kunnen eveneens **geen beroep doen op het correctiemechanisme**. Het rest niets anders dan de - vaak kleine- dierenaantallen nog te verminderen, aangezien de huidige AEA- en PAS-lijsten vooral gericht zijn op intensieve stalsystemen met veel dieren. Dit is bijzonder onrechtvaardig. **We vragen om ook deze bedrijven te ontzien**. Argumenten en randvoorwaarden werden eerder opgesomd o.a. bij punt 4. PAS-lijst.

Voor Voedsel Anders

Ingrid Pauwels, coördinator, ingrid.pauwels@voedsel-anders.be 0484 431413